

A JÖVŐ KÖZGYŰJTEMÉNYEI: KREATÍV KÖNYVTÁRI ALKALMAZKODÁS

PUBLIC COLLECTIONS OF THE FUTURE: CREATIVE LIBRARY ADAPTATION

Fodor János

PhD, egyetemi adjunktus

Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Könyvtár- és Információtudományi Intézet, Budapest
fodor.janos.konyvtud@btk.elte.hu

ÖSSZEFOGLALÁS

Dematerializálódó, virtualizálódó világunkban a könyv éppen azért marad a tudás szimbóluma, mert nincs, ami jelentésveszteség nélkül átvehetné a helyét. Az online tájékozódás korában a könyvtárak jövője sem azért biztosított, mert szolgáltatásai az intézményhez köthetők, hanem mert a célokhoz közösséget rendelő helyszínek fogatkoznak, diverzitásuk csökken. A meglévő kulturális, tudományos és memóriaintézmények szerepe így gazdagodva, helyszíniként új igényeket kiszolgálva erősödhet, miközben tértől független szolgáltatásaikban is építhetnek a hálózatiság új lehetőségeire: kulcstényezőként megőrizve rálátásukat a hiteles, tudományos igényvel rendezett gyűjteményre, hozzáigazíthatják azokat korunk tájékozódási, tanulási, szórakozási és kutatási szokásaihoz. A könyvtár és a könyvtároság jövőjében így a fizikai térben és az online szolgáltatásban is az alkalmazkodás és kísérletezés lesz a meghatározó. A hagyományos szolgáltatások csökkenő helyigénye teret nyit a kreativitásra a közösségi téri funkciók folyamatos újraértelmezéséhez, az adatbázis-alapú digitalizált tudás pedig lehetőséget biztosít az online szolgáltatások állandó, alkotó gazdagítására, intézmény- és tudományközi összekapcsolásra vagy a közösségi tudomány és közösségi média lehetőségeinek naprakész felhasználására. A hiteles tudás dinamikus forrásaként a könyvtár, s kreatív munkatársaiként a könyvtárosok így a jövőben is biztosak lehetnek szerepükben a könyv, azaz a tudás őrzőiként.

ABSTRACT

In our dematerializing, virtualizing world, the book remains a symbol of knowledge precisely because there is nothing that can take its place without losing its meaning. In the age of online information, the future of libraries is not assured because their services are tied to the institution, but because the number of places that can serve a community of purpose is shrinking and their diversity is diminishing. In this way, the role of existing cultural, scientific, and memory institutions can be enriched and their role as venues can be strengthened to meet new needs, while at the same time building on new opportunities for networking in their services, which can be provided independently of the location. They can retain a key role in maintaining access to an authentic, scientifically organized collection and adapt it to the way we orientate, learn, entertain, and research today. The future of the library and librarianship will therefore be one of adaptation and experimentation, both in physical space and in online

services. The diminishing space requirements of traditional services open up room for creativity in the continuous reinterpretation of the functions of the public space, while database-driven digitized knowledge offers the possibility of permanent and creative enrichment of online services, networking between institutions and disciplines, or up-to-date use of the possibilities of social science and social media. As a dynamic source of authentic knowledge, the library and its creative collaborators, the librarians, can thus be assured of their role as custodians of the book, i.e. knowledge, in the future.

Kulcsszavak: digitalizálás, digitális gyűjtemények, könyvtár, jövőkép, könyvtáros hivatás

Keywords: digitization, digital collections, library, vision, librarianship

KÖNYVTÁR A JÖVŐBEN

Az elmúlt években párhuzamosan, szinte egymást erősítve jelentkeznek a tudományba vetett társadalmi bizalmat próbára tévő hatások: a koronavírus-járvány és a klímaváltozás, életmódunk fenntarthatóságának komplex kérdésköre a hálózati kommunikáció véleménybuborékjaiban terjedő összeesküvés-elméletekkel súlyosbítva komoly globális problémát jelentenek. Hasonlóan nehezen kezelhető kételyekkel szembesül napjainkban a közgyűjteményi szektor is: az angolul LAMs (libraries, archives and museums) rövidítéssel jelölt intézményrendszer szerepét a webes tartalomfogyasztás és a digitalizálás formálja át (Valtýsson et al., 2023). A kiállítóterek és múzeumok a nehezen digitalizálható élményközpontúság problémájára keresik a megoldásokat (például az intenzívebb eseményszerűséggel, játékosítással, virtuális valósággal kevert élményekkel), míg a jellemzően szöveges és képi dokumentumokat szolgáltató könyvtárak és levéltárak éppen a teljes értékű digitalizálhatóság téves vagy félreértelmezésével szembesülnek.

A tudomány működésével tisztában lévők számára nyilvánvaló, hogy minden új kutatás és eredmény arra az aktívan használt ismeretegyüttesre épül, amelyet az évszázadok alatt felhalmozott és dokumentált tudásból aktualizálunk, összevetve párhuzamos vagy kapcsolódó kutatások eredményeivel. E kontextus ismeretében senki sem vitatja, hogy az aktualizálási folyamat elakadna, megtorpanna, ha a kutatók, kutatóintézetek, tudományos képzőhelyek nem támaszkodhatnának a könyvtárak folyamatosan fejlesztett rendszerező- és tájékoztatómunkájára, szolgáltatásaira. Ám a kutatók számára sem feltétlenül magától értetődő, hogy maga a könyvtár mint intézmény megőrzi-e hosszú távon szerepét a múlt és a jelen között közvetítő információs vérkeringésben, s korántsem egyértelmű, hogy meddig beszélhetünk majd könyvtáros szakemberekről és nélkülözhetetlen, de legalábbis felbecsülhetetlenül hasznos közvetítő szerepükről.

A tudás számítógépes adatbázisokba rendezésével olyan folyamat kezdődött, amely a 21. század közepére vetítve számos téves következtetésre adhat alapot. Tény, hogy a köztudatban élő könyvtári szolgáltatások fontos részeit kiválthatja, ha egy bonyolult szűrős kereséssel gyorsan és pontosan rátalálunk a keresett dokumentumra, s ha ezt a lehetőséget a jövőbe vetítjük, mögé képzelve mindazt, amit a hálózatba kötött, mesterséges intelligenciával felvértezett tájékoztató rendszerek majdani képességeiről képzelünk (Winkler, 2023), akár arra is következtethetünk, hogy nem lesz szükség hagyományos értelemben könyvtárra. A következtetés azért lehet téves, mert – részben szükségszerűen – figyelmen kívül hagyja a várható változások hatásának komplex rendszerét. Ahogy az új lehetőségek fényében az internet vagy a World Wide Web kezdeteikor sem láthattuk előre kiteljesedésük mára megtapasztalt mellékhatásait: az álhírek, a közösségi alkalmazásokban kialakuló szűrőbuborékok (vagy visszhangkamrák, a felhasználók érdeklődése és kapcsolatrendszere alapján testreszabott tartalomkínálat) hatását (Terren–Borge, 2021), a kereskedelmi érdekek mentén átformált felhasználói szokásokat, csak sejtettük a következményeket is a személyiségi és szerzői jogok kezelése tekintetében.

A közgyűjtemények jövőjéről tudományosan megalapozott gondolatokat megfogalmazni csak általános szinten lehetséges, erre olyan átfogó látókörből tehető kísérlet, mint amelyből a különböző földrészek, országok valamennyi könyvtártípusát képviselő világszervezet, az IFLA (International Federation of Library Associations and Institutions) vállalkozik trendjelentéseivel, reflektálva korunk globális kihívásaira (Barátné Hajdu, 2022). A közgyűjtemények jövőjét érzékeltetheti, ha bemutatunk olyan jövőbe mutató változásokat, látványosan fejlődő részterületeket, mint a könyvtárépítészet új trendjei (a zöld, fenntartható könyvtár vagy a könyvtári tér újragondolása közösségi térként) (Afacan, 2017), a könyvtári funkciók bővítési lehetőségei (a tudás megosztása, kölcsönzése ún. *makerspace* műhely kialakításával [Maceli, 2019]), azaz drága technológiák, például 3D-nyomtatás elérhetővé tételével), a könyvtár szociális szerepköreinek bővítése vagy a hálózati közösségi tudás bevonása a tudásörökség kezelésébe. A kiemelések azonban szükségszerűen torzítanak, teljes képet nem adhatnak. Harmadik lehetőségként szűk területen észlelt, gyakorlati tapasztalatokból kiindulva is vizsgálható a könyvtár fogalma vagy szerepkörének valamely kulcsösszetevője: mi hat értelmezésére napjainkban, milyen változások érzékelhetőek, és hogyan vetíthetőek ezek vissza egy teljesebb könyvtárértelmezésre, milyen alkalmazkodást igényel, és milyen jövőképet körvonalaz a változás?

Gondolatmenetünkben ez utóbbi utat választjuk, az átalakulás jellemzőit szűkebb oktatási-kutatási tapasztalatainkra hivatkozva vizsgáljuk, kulcsfogalomként a tájékoztató szerepkört megragadva, s azt a digitális tudástárak kreatív könyvtári használatára vonatkoztatva.

A TÁJÉKOZTATÁS FOGALOMVÁLTOZÁSA

A könyvtári tájékoztatómunka fejlődésének folyamata a könyvtáros munkába állásával kezdődött: jelen idejű emberi aktivitás került a múltban följegyzett, írt, másolt, később nyomtatott, majd digitalizált, illetve eleve digitálisan született (born digital) tudás tárába, és ennek az aktivitásnak minden korban azonos a célja: hatékony kapcsolat biztosítása a rögzített tudás és az aktuális érdeklődés között. A könyvtárosnak nem feladata annál jobban ismerni, rendezni és feldolgozni a gyűjteményt, mint amit ez a cél indokol, így választható el hivatása a múlt tudását ténylegesen alapanyagként felhasználótól, a kutatótól, aki tudományterületének eredményeivel és saját tudásával alkot belőlük új tudást, olyan művet, amelyet új dokumentumként, könyvként vagy szakcikként közvetít kutatótársai felé, vagy ismereteket terjesztve a szélesebb közvélemény felé – ez utóbbi aktivitásban átfedve a média szereplőinek (tudományos újságírók, publicisták, vagy ahogy ma már aktuálisabb: tartalomkészítők) felhasználói aktivitását is.

De mit értünk a cél érdekében indokolt gyűjteményszeret alatt? A rögzített tudás és az aktuális, élő érdeklődés között tudományterületi kompetenciák nélkül nem lehet hatékonyan közvetíteni, a kontár újságírót jó esetben leleplezik, a felületes kutató leszerepel a tudományos közvélemény előtt, s az olvasók, tudós felhasználók csalódhatnak a könyvtárosban is, ha elavult vagy inadekvát információt kínál. A könyvtáros hivatás régóta ismert kihívása a teljes skála adekvát lefedése: a legkülönbözőbb korú és társadalmi helyzetű laikusoktól a tudós, kutató felhasználókig – például az MTMT (Magyar Tudományos Művek Tára) vagy az EISZ (Elektronikus Információs Szolgáltatás) szolgáltatásainak fejlesztésével – valamennyi igény inspiráló kiszolgálása. Minden szint különböző mélységű és jellegű közvetítő kompetenciát igényel az adott témában, annak tudományos kontextusában, s nem meglepő, hogy a múlt kiemelkedő tudósai közül sok dolgozott könyvtárosként, avagy: a kiemelkedő könyvtárosok között sok volt a tudós. Ha ez ma kevésbé szembeütő, annak nem csak az az oka, hogy megszűntek a volt szocialista országokban e jelenséget erősítő politikai kényszerpályák, s nem is csak az, hogy napjaink interdiszciplináris, globális tudományfejlődésének alig van területe, amelyet egyetlen ember képes volna értőn követni napi elfoglaltságai, akár könyvtári munkája mellett. A valódi ok a szervezett munkamegosztás mellett a gyors változásokat követő alkalmazkodás (Casey, 2023).

A könyvtárosmunkában az ezredfordulóval általánossá vált digitalizálás és az adatbázisok használata szükségszerűen az informatikai kompetenciák igényét erősítette, időt és helyet kérve mind a képzésben, mind az általános könyvtári gyakorlatban. Nem juthat annyi idő az egyes tudományterületek megismerésére, mint pár évtizeddel korábban. S erre nincs is szükség, ha a digitalizálással, adatbázisba rendezéssel járó előnyöket és a munkamegosztás lehetőségeit kreatívan használjuk. A továbblépés szempontjából tehát az igazán mélyre és hosszú távra

ható átalakulás magának a tájékoztató szerepnek az újraértelmezése a digitalizált tudás korszakában (Fodor, 2018). E tekintetben a könyvtári tér építészeti, urbanisztikai korszerűsítése vagy a könyvtári tudáskölcsönzés tágabb, például technikai tudásra kivetítése könnyebb megoldásoknak tűnhetnek, hiszen csak bővítik a könyvtár funkcióit, árnyalják fogalmának egyes vonásait.

Pár évtizede elismerően említették, ha egy bölcész hozzá tudott szólni egy természettudományi kérdéshez, vagy egy fizikus otthon volt a kortárs irodalomban. A web csökkentette a művelődés és tájékozódás megbecsültségét: egy-egy kérdésben, egy hír értelmezéséhez pontszerűen bárki rá tud keresni az információkra a weben, képzettségétől, irányultságától távol eső területeken is (Kümpel et al., 2022). Korunk közművelődési lehetőségeivel élve átfogó tudás megszerzésére nincs idő, mutatja ezt, hogy a gyors elmélyülést ígérő képzésekre, módszerekre és a transzcendenciára megnőtt az igény. Valódi rálátást, az összefüggések megértését ezektől azonban hiábavalóság remélni: bár hasznosnak tűnhetnek, nem illeszkednek, nem kapcsolódnak szervesen a megélhető valósághoz.

Az időigényes, tudományosan megalapozott előadás-sorozatok és olvasmányok választéka is bőséges, de esetleges, hézagos műveltséget eredményeznek. Idő hiányában szakbarbárrá, illetve felszínes polihisztorrá válunk: valódi, vágyott értékke az összekapcsolás képessége, az összefüggések felismerése vált. A jövő könyvtára biztos pontként ezt az értéket testesítheti meg. A jövő közgyűjteményei úgy kölcsönözhetik hatékonyan a mély és hiteles tudást, ha a felszín felől hatékony technológiával szolgáltatják hozzá a könyvtárosok megosztott elmélyülési kapacitását.

A RUGALMASSÁG FELTÉTELEI

A digitalizálással és adatbázisba rendezéssel kézhez kapott új lehetőségek visszaforgatása tájékoztatási kompetenciává ma még a szakkönyvtárakban sem magától értetődő lehetőség. A közgyűjtemények általános működése szempontjából elszakadnak a könyvtárostól a tömeges digitalizálással webfelületek mögé rendezett gyűjtemények, a gyűjtemény tartalmának megismerésénél jóval erősebb szakmai késztetés a keresés módozatainak magas szintű elsajátítása. A rendszerek kialakításában külső informatikai cégek, programozók játszanak kulcsszerepet, az intézményben elérhető mélyebb gyűjteményszeret többnyire csak a velük folytatott egyeztetés idejére, a tervezéskor, a rendszerterv kialakítása során aktívulódik. A létrehozott adatbázis vagy gyűjtemény végül csak egy lesz a tájékoztatómunkában eszközként használható, saját és más intézmények által létrehozott tudástárak hosszú sorában.

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Könyvtár- és Információtudományi Intézet kurzusain (Fodor–Kiszl, 2018) számos példát dol-

goztunk ki a már létrehozott digitalizált gyűjteményekre építő folyamatos, kreatív tartalomszolgáltatásra, de ennek a tevékenységnek ma még alig jut hely a gyakorló könyvtárosok munkakörében (Radó, 2021). Az intézményük égisze alatt létrehozott gyűjteményekkel kapcsolatos *online* ízelítők, híradások, tájékoztató aktivitások ugyanis annak a munkatársnak a feladatkörébe tartoznak, aki a teljes intézmény online jelenlétéért, egységes kommunikációjáért felel, jellemzően az ehhez szükséges informatikai (például közösségimédia-szakértői) kompetenciákkal.

Pedig, ahogy a fentiekből is kiérezhető: az informatikus könyvtárosok eszköztárából már nem elsősorban informatikai többletcompetenciák hiányoznak, hanem az összekapcsolás készségével magasabb szintre emelt tájékoztatás kihívásai. A nagy dokumentumkezelő rendszereket tervező informatikusok munkája részben kihasználatlanná teszi a könyvtárosok informatikai tudását, s az újabb könyvtárosgenerációk érkezésével nőni fog készítésük arra, hogy a weben, közösségi hálózatokon megosztható tartalmak létrehozásán keresztül is foglalkozzanak gyűjteményeikkel. Az átfogó digitális dokumentumtárak, országos és nemzetközi katalógusok szintje alatt bőven nyílik kitölthető tér:

- gyűjteményi tartalomszolgáltató koncepcióval tervezett projektként vagy
- a pillanatnyi felhasználási igényekre reflektálva rugalmasan létrehozott,
- de webtartalomként és adatbázishoz adott tételként egyaránt maradandó,
- megosztható és újra felhasználható,
- egymáshoz illesztve táguló kontextust adó,
- horizontális (felszíni) és vertikális (elmélyülésre) tájékozódásra minden pontján lehetőséget adó tájékoztató tartalmak, ismeretegyüttesek létrehozására.

Intézetünk tartalomszolgáltatási gyakorlatai során néhány hónap leforgása alatt hozunk létre kis dokumentumgyűjteményekre épülő webes tájékoztató kiadványokat (URL1). A könyvtári állományok részeit modellező dokumentumegyüttesek pár száz tételesek, például képsorozatok, régi képeslapgyűjtemény, egy könyvtári kiállítás bemutatásra ránk bízott tételei vagy egy költő életművének különböző részei (művek, fotók, napló, bibliográfia). A tételeket bemutató webkiadványok már a hozzáadott információkkal, kapcsolatokkal és csoportosítási lehetőségekkel is meghaladják egy dokumentumtár szolgáltatásait, de a különböző gyűjteményekhez további adekvát többletszolgáltatásokat is rendelünk (például régi képeken szereplő helyszínek újrafotózása, közösségi oldal). A munka során a hálózati tájékozódási szokásokat elemezve keressük a könyvtárosok megosztott munkájával létrehozható leghatékonyabb tájékoztató formákat.

Munkatársaink még nem végzett könyvtáros szakemberek, de a képzés a kreatív fejlődés generációs biztosítója: a jelenleg egyetemista korú szakemberjelöltek különböző alapkompenciáikkal és eltérő fogékonyságukkal rajzolják ki a közeljövő könyvtárainak szakember-összetételét, a korábban szerzett alapszakos

diplomával munka mellett, levelező mesterszakot végzők pedig értékes gyakorlati tapasztalatokkal árnyalják a generációs változások értékelését. Mesterszakosaink között sokan más tudományterületen szereztek korábban diplomát: a velük végzett munka az interdiszciplináris kapcsolódási lehetőségek megértésében segít. A rugalmas webes gyűjteményi tájékoztatás feltételei között kiemelhető a közös sikerélmény igénye és motivációs ereje, a mesterséges intelligenciával létrehozható kapcsolatok meghaladásának kihívása, a belátható – esetünkben fél-éves – projektek dinamikája, a gyors és hatékony összefüggés-keresés izgalma és természetesen a nyilvános publikálás felelőssége is, hiszen alapkövetelmény, hogy a közzétett webtartalom visszakereshető és vállalható legyen évek múltán is. Weboldalaink beépültek a hazai webtartalomba (Kiszl–Fodor, 2022), hosszú távú archiválásra kiválasztotta őket a Magyar Internet Archívum (URL2).

Bár a könyvtár- és információtudományi képzést komoly kihívás elé állította a kétszakosság megszüntetése, az intézeti projektek létrehozása során azt tapasztaljuk, hogy az informatikai ismeretek célzottabb adagolásával értékes idő biztosítható a tudományterületi elmélyülésre, s éppen a különböző tematikájú kreatív feladatokban vállalt szerep inspirálhatja a munkatársakat egyéni érdeklődésük kibontakoztatásában.

SZERVES ILLESZKEDÉS

A könyvtárak, közgyűjtemények olyan területeken léphetnek most előre, amelyeken nincs versenytársuk, de amelyek párhuzamba állíthatóak más, mintaként is követendő területekkel. A sürgető technológiai tudáskezelés kihívásai már életre hívtak olyan szakterületeket, mint az adatállományokat gondozó *digital curating* szakma, maga az adattudomány vagy a mesterségesintelligencia-rendszerek betanítása, a gépi tanulásra alkalmas szövegtörzsek gondozása. A könyvtár- és információtudomány eredményeiből hagyományosan sokat merítenek azok a számítógépes megoldásokat felhasználó bölcsészettudományi kutatási területek (összefoglaló nevükön: digitális bölcsészet), melyek szintén a digitalizált tudás összefüggésrendszerének leképezésére, kutatásokra alkalmas céladatbázisokba továbbítására építenek (Koltay, 2019). Míg azonban ezek a tevékenységi területek kialakult munkafolyamatok nélkülözhetetlen részeként, behatárolt célok eléréséhez követeltek maguknak önállóságot, a könyvtári tudáskincsre épülő tartalomszolgáltatás új aktivitás, amelynek nyitott a kimenete: az egyetlen célképzet maga a közgyűjtemény megújítandó tájékoztatói funkciója. Kiindulási pontjaként pedig éppúgy szolgálhat a gyűjtemény feltárásával felismert lehetőség, mint egy külső információs szükséglet kiszolgálása. A hasznosulási lehetőségek sokfélesége és a tartalomiparhoz hasonló működés ma még elbizonytalanítja a kortárs könyvtáros szakmát (Csík, 2021), s tény, hogy a kínálózó formák, megköze-

lítások egyedisége (Facebook-megosztástól cikksorozaton keresztül önálló weboldallig vagy adatbázisig) olyan rugalmasságot kíván, amely a szabványosításra, kompatibilitásra törekvő könyvtári rendszerek világában egyelőre szokatlan.

Pedig maga a kreatív, újat és egyedit teremtő könyvtári tájékoztatás jelentős hagyományokra tekint vissza: évtizedek óta népszerű születésnapi ajándék a korabeli sajtóból válogatott napilapkollázs, egy-egy könyvtári programhoz, előadáshoz, író-olvasó találkozóhoz a legkisebb könyvtárakban is készülnek alkalmi összeállítások, s tágabb értelemben ide sorolhatóak a nagy könyvtáraink által megrendezett kiállítások, kiadott tudományos kiadványsorozatok is. A web, majd a közösségi média korszaka digitális környezetbe emelte át az aprópók mentén generált ismeretegyütteseket, de a könyvtárak hálózati jelenlétét biztosító alkalmi megosztások ritkán lépnek túl az évfordulókra, eseményekre reflektáló gyűjteményfeldolgozókon.

E tevékenység új szintre emelése nélkülözhetetlen a jövő közgyűjteményeiben, s hiánypótló az információs vérkeringésben, hiszen bármilyen értékes egy kulturális, művelődési központ programkínálata, az nem alkot maradandó, visszakereshető tudásbázist. Egy múzeum vagy galéria kiállításai egymást követve váltják egymást, megismételhetetlenek és teljes értékű felidézésükre a legkorszerűbb dokumentálás sem alkalmas. A könyvtári dokumentumfeltárás során elért információfelbontás, a dokumentumokhoz társított adatok és maga a teljes szöveges visszakereshetőség olyan információs alapzat, amelyre a könyvtárnak építenie kell, s szolgáltatásszerűen csak a könyvtár építhet rá új, tájékoztató tartalmakat. Ez a létrehozott tartalmi szint változatlanul kapcsolódhat évfordulókhoz, személyekhez, de szolgálhat közérdeklődésre számot tartó jelenségek magyarázatához háttérként, közvetlenül használható ismerettárként oktatáshoz vagy a média számára, kiszolgálhat általános, vagy egyedi kutatói igényeket, közhasznú rendszereket, akár helyérzékeny okosváros-szolgáltatásokat (Fodor–Kiszl, 2022).

Míg a hagyományos könyvtár az egyéni olvasói igény kiszolgálásában, az eseti kutatásban, az egyedi összefüggésrendszer létrehozásában segít, a jövő közgyűjteménye ezekhez a tudós vagy laikus kutatásokhoz teremthet kedvet, ad ötletet, nyújt inspirációt. Napjaink tartalomszolgáltatási versenyében kötelezően meg kell jelenniük hiteles, ellenőrzött tudásra építő tartalmaikkal a közgyűjteményeknek, különben nem mondhatják el, hogy mindent megtettek a rájuk bízott tudás hozzáférhetővé tételéért. Amit nem látnak felhasználóink, az nem jut eszükbe lehetőseggént, amire nincs példa, azt nehéz kitalálni.

Az erőltetett tudásátadás mindig is távol állt a könyvtár fogalmától, de a tájékoztató aktivitás új formái szervesen illeszkedhetnek a 21. századi könyvtárakkal szemben elvárható aktivitások közé:

- A jövő közgyűjteményei sikerrel építhetnek kapcsolatot a felhasználókat elárastató tartalomkínálat és a gyűjteménybe rendezett tudáskincs között olyan népszerű témákkal, mint a helyismeret, helytörténet (Fodor, 2019).

- Online és könyvtári épületekben elérhető szolgáltatásaikkal, adatbázis-ismeretükkel és keresési kompetenciáikkal segíthetnek a valós idejű, friss információk vagy technológiák közötti eligazodásban.
- Változatlanul helyszínt adhatnak élő programoknak, szakértők, művészek, kutatók fellépésének,
- de másik végletként, az archív anyagokból ízelítőket, előfeldolgozott ismeret-együtteseket publikálhatnak, s a leginkább feldolgozott, kutatható adatokból új, digitális tájékoztató szolgáltatásokat építhetnek.

ÖSSZEFOGLALÁS

Ahogy nem találhatunk a tudásra jobb szimbólumot a könyvnél, úgy a közösség biztos tudásalapját gondozó gyűjtemények létezése is változatlanul szükségszerű. Szerepük azonban változóban van, s ez a változás csak akkor járhat növekvő jelentőséggel, ha rugalmasan, kreatívan alkalmazkodnak a megváltozott tájékoztatói szokásokhoz.

A gyűjtemények tartalmával és a hálózati igényekkel, lehetőségekkel egyaránt tisztában lévő, különböző területeken átlag felett művelt szakemberekre van szükség ahhoz, hogy a könyvtári tájékoztatás megőrizze nélkülözhetetlen szerepét a tudás kezelésében. A könyvtáros eredendő tájékoztató hivatása a jövőben az összefüggések felmutatásának képességeként definiálható. E képesség köré szerveződhetnek a közgyűjtemények olyan új szolgáltatásai, amelyek a gondozott gyűjtemények fölé tájékoztató tartalmi szintet hoznak létre.

A tájékoztató szerep újraértelmezése, s vele a tájékoztatás kreatívabb formáinak kialakítása és folyamatos biztosítása kétségtelenül munkai igényes átalakulást és jelentős munkaköri átrendeződést igényel. Ha azonban sikerül ilyen irányban (is) fejlődniük, a jövő közgyűjteményei hosszú távon biztosíthatják megbecsültségüket, s a könyvtáros hivatás változásaiban is újjászületés, de legalábbis vonzó jelentésbővülés várható.

IRODALOM

- Afacan, Yasemin (2017): Sustainable Library Buildings: Green Design Needs and Interior Architecture Students' Ideas for Special Collection Rooms. *The Journal of Academic Librarianship*, 43, 5, 375–383. DOI: 10.1016/j.acalib.2017.07.002, <http://yoksis.bilkent.edu.tr/pdf/files/12889.pdf>
- Barátné Hajdu Ágnes (2022): Hagyomány, trendek és innováció – fenntarthatóság. Az IFLA fenntarthatósági törekvései, eredményei az egyes elnöki ciklusokban. *Könyvtári Figyelő*, 68, 1, 11–25. https://www.epa.hu/00100/00143/00368/pdf/EPA00143_kf_2022_01_011-025.pdf

- Casey, Helen (2023): *Digital Decisions and Online Heritage: An Examination of the Response of the GLAM Sector to the Opportunities of the Internet Since 2000*. University of Hertfordshire Research Archive. DOI: 10.18745/th.26593, <https://uhra.herts.ac.uk/handle/2299/26593>
- Csik Tibor (2021): A könyvtárak az új digitális világban. In: Tick József – Kokas Károly – Holl András (szerk.): *Online térben az online térért*: Networkshop 30: országos online konferencia. 2021. április 6–9. Eötvös Loránd Tudományegyetem. Budapest: HUNGARNET Egyesület, 25–34. DOI: 10.31915/NWS.2021.3, <https://edit.elte.hu/xmlui/handle/10831/69678>
- Fodor János (2018): Csetablaktól a könyvespolcig – a könyvtári tartalomfejlesztés lehetőségei. *Könyv és Nevelés*, 20, 2, 27–41. http://epa.oszk.hu/03300/03300/00014/pdf/EPA03300_konyv_es_neveles_2018_2_027-041.pdf
- Fodor János (2019): Útra kelt helyek – a könyvtár mint állomás: Helyismereti gyűjtemények a mobilitás és élménymegosztás tükrében. *Könyvtári Figyelő*, 65, 4, 565–573. http://epa.oszk.hu/00100/00143/00358/pdf/EPA00143_konyvtari_figyelo_2019_04_565-573.pdf
- Fodor János – Kiszl Péter (2018): Projektalapú információtechnológiai kompetenciafejlesztés: digitalizálás, hálózati tájékoztatói rendszerek létrehozása a könyvtár- és információtudományi képzésben. *Képzés és Gyakorlat*, 16, 2, 49–64. DOI: 10.17165/TP.2018.2.3, <https://edit.elte.hu/xmlui/handle/10831/69667>
- Fodor János – Kiszl Péter (2022): Libraries, Digitized Cultural Heritage, and Social Cohesion of Smart Cities: Model-Like LIS-Educational Implementations in Hungary. In: Taher, Mohamed (ed.): *Handbook of Research on the Role of Libraries, Archives, and Museums in Achieving Civic Engagement and Social Justice in Smart Cities*. Hershey (PA), USA: IGI Global, 334–354. DOI: 10.4018/978-1-7998-8363-0.ch018, <https://www.igi-global.com/gateway/chapter/291407>
- Kiszl Péter – Fodor János (2022): Időtálló könyvtár, jövőbiztos könyvtárasság: A digitális tartalomfejlesztés kompetenciátükre. *Tudományos és Műszaki Tájékoztató*, 69, 4, 134–154. DOI: 10.3311/tmt.13159, <https://journals.bme.hu/tmt/article/view/36355>
- Koltay Tibor (2019): Gondolatok a digitális bölcsészet, a könyvtártudomány és a könyvtárak kapcsolatrendszeréről. *Digitális Bölcsészet*, 2, 9–19. DOI: 10.31400/dh-hun.2019.2.282, <http://ojs.elte.hu/index.php/digitalisbolcseszett/article/view/282>
- Kümpel, Anna Sophie – Anter, Luise – Unkel, Julian (2022): What Does “Being Informed” Mean? Assessing Social Media Users’ Self-Concepts of Informedness. *Media and Communication*, 10, 3, 93–103. DOI: 10.17645/mac.v10i3.5310, <https://www.cogitatiopress.com/mediaandcommunication/article/view/5310>
- Maceli, Monica Grace (2019): Making the Future Makers: Makerspace Curriculum in Library and Information Science Graduate Programs and Continuing Education. *Library Hi Tech*, 37, 4, 781–793. DOI: 10.1108/LHT-01-2019-0005, <https://tinyurl.com/e4sd6kmy>
- Radó Rita (2021): Digitalizálási munkafolyamatok hatása a könyvtári szervezettefejlesztésre: négy európai nemzeti könyvtár példája alapján. In: Kiszl Péter – Németh Katalin (szerk.): *Valóságos könyvtár – könyvtári valóság: Könyvtár- és információtudományi tanulmányok 2022*. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Könyvtár- és Információtudományi Intézet, 369–379. DOI: 10.21862/vkkv2020.369, <https://edit.elte.hu/xmlui/handle/10831/55743>
- Terren, Ludovic – Borge, Rosa (2021): Echo Chambers on Social Media: A Systematic Review of the Literature. *Review of Communication Research*, 9, 99–118. DOI: 10.12840/ISSN.2255-4165.028, <https://openaccess.uoc.edu/handle/10609/136811>
- Váltýsson, Bjarki – Kjellman, Ulrika – Audunson, Ragnar (2023): The Impact of Digitalization on LAMs. In: Rasmussen, Casper Hvenegaard – Rydbeck, Kerstin – Larsen, Hakon (eds.): *Libraries, Archives, and Museums in Transition: Changes, Challenges, and Convergence in a*

Scandinavian Perspective. Routledge, 117–129. DOI: 10.4324/9781003188834-12, <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1735652/FULLTEXT01.pdf>

Winkler Bea (2023): A mesterséges intelligencia és a könyvtárosok – pillanatkép. In: Kiszl Péter – Németh Katalin (szerk.): *Valóságos könyvtár – könyvtári valóság: Könyvtár- és információtudományi tanulmányok 2022*. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Könyvtár- és Információtudományi Intézet, 255–268. DOI: 10.21862/vkkv2022.255, <https://edit.elte.hu/xmlui/handle/10831/92438>

URL1: <https://lis.elte.hu/webprojekt>

URL2: <https://webarchivum.oszk.hu/honlap/metaadat/MIA-000086.xml>